

Q. F. F. Q. S.

DISSERTATIO PHILOSOPHICA,
DE

NORMA ET JUDICE

CONTROVERSIARUM PHILOSOPHICARUM,
QUAM,

*Consent. Ampl. Facult. Philosoph. In Regia
Academia Aboënsi*

P R Æ S I D E,

MAXIME REVERENDO atque CELEBERRIMO VIRO

D_{NO.} C A R O L O
MESTERTON,

S. S. Theol. Doct. Log. & Metaph. Prof. Reg. & Ord.

Publicæ candidorum censuræ exercitii gratia desert

HENRICUS CALONIUS,

WIRBURGENSIS.

Die VII. Novembr. Anni MDCCLIX.

L. H. Q. A. M. C.

ABOÆ, Impressit DIRECT. & TYPOGR. Reg. Magn. Duc.
Finland. JACOB MERCKELL,

PLURIMUM REVERENDO atque PRÆCLARISSIMO

D^{NO.} M A T T H I Æ
C A L O N I O,

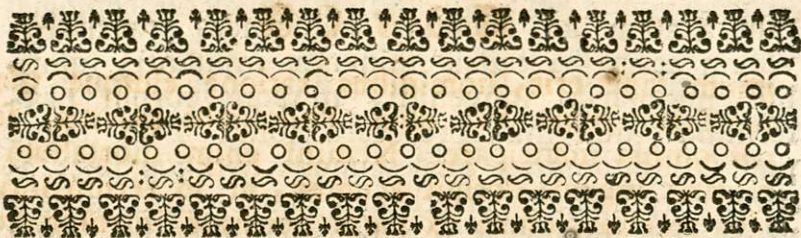
Pastori Ecclesiæ, quæ DEO in parœcia Saarjersvi-
ensi colligitur, longe meritissimo, Parenti in-
dulgentissimo; omni filiali cultu ad ci-
neres colendo.

QUantum anima, corpoream quamcunque, et-
jam artificiosissime constructam molem ex-
cellentia superat; tanto etiam majori cura atque
industria, vires ipsius præ corporis excoli, & ad
debitam, quantum fieri potest, perfectionem eve-
hi debent. Fit autem hoc; si tenera ætas, jugi-
ter & qua par est fide, bonis imbuatur literis. Hæ
enim, artes loquor liberales, discussis tenebris,
quibus inculta mens laborat; animum radiis suis
mirum quantum illustant. Hæ voluntatem in
diversa flexilem, ad bonum distincte cognitum
determinant; sicque nos virtutis tramite incedere,
moresque lecta virtute perficere docent. Factum
est hinc, ut non eruditi solum, studium earum
urgeant, Principes statutis, privilegiis, nec non
sumtibus publicis promoveant; verum etiam pa-
rentes, de vera liberorum felicitate solliciti, præ
ceteris curent. Hoc ipsum TIBI quoque indulgen-
tissime Parens; semper curæ cordique fuit. Ipse
quippe non tantum saluberrimis præceptis, tene-
ram

ram ætatem ad scientias addiscendas præparasti; verum etiam in castris minervæ militanti, sumtibus necessariis subvenisti, nihilque eorum prætermisisti, quæ mihi profutura nosti. TIBI itaque post DEum, omnes qualescunque denique sint; animi corporisque perfectiones debeo. Hisce autem ut & aliis innumeris tuis beneficiis dignum, quod referam non habeo: suscipe igitur ea qua soles, carissime Prens benignitate, has rudis meæ minervæ primitias; quas TIBI ut signum animi gratissimi, ut sumtuum tuorum fructus, immaturos licet & non satis congruos dicatas volo. Meum erit supremum Numen, suplex venerari atque obtestari, velit TE Prens Optime, in Ecclesiæ emolumentum TUI Tuorumque gaudium & veram felicitatem, salvum sospitemque diu, & ex omni parte florentem, ad Nestoream usque ætatem præstare, sic vovet & semper ex pectore vovebit!

SVAVISSIMI NOMINIS PATERNI.

Filius obedientissimus
HENRICUS CALONIUS.

I. N. 7. C.

§. I.

Ubio cum careat, quod omnes
fani docent philosophi, cogni-
tionis scilicet nostræ veritatem
& perfectionem, in idearum
nostrarum, cum rebus cogno-
scendis, convenientia consistere:
susplicari non fas est, philoso-
phiam esse commentum cerebri humani, extra in-
tellectum nihil habens, quod sibi in rebus ipsis re-
spondeat, Veritatem enim in profundis rerum la-
tebris delitescentem; intellectus summa cum fa-
gacitate investigat, investigatam eruit, erutamque
ad usum aliquem convertit. Patet itaque hinc,
sole clarius meridiano, res nullo modo se intelle-
ctui; cognoscentis accommodare; sed hunc ab il-
lis tantum modo affici. Quod cum ita sit, indi-
gnum

gnum sane erit, hominibus ratione ejusque usu præditis; hujus vel illius Philosophi placitis, se per omnia mancipare. Nemini enim mortalium, tantum ingenii obtigit acumen, ut in rerum intimos recessus, omni ex parte accurate introspicere valeat, rerumque de quibus inter eruditos disceptari solet, ubique adferre rationes, tanta se commendantes perspicuitate atque evidentia, ut ad hunc tanquam oraculum quoddam erroris nescium, tuto provocare liceat, imprimis cum experientiâ abunde evincat, quemvis hominum, spissâ mentis caligine obrutum nasci. Temerarium proinde foret, non tam attendere ad ea, quæ dicuntur; quam ad ejus auctoritatem nominisque celebritatem, qui huic vel illi sententiæ se addictum profitetur. Sit amicus Socrates, amicus Plato, amicus summus ille Aristoteles: ast horum omnium amicitia, cedat sincero veritatis amori. Hæc pauca nostro præfati instituto; ad rem ipsam accedimus.

§. II.

IN expositione vocabulorum, quibus philosophica hæc nostra inscribitur exercitatio; liceat nobis eo breviores esse, quo magis ea cuilibet vel parum in disciplinis versato, familiaria non autem obscura & peregrina sunt. *Norma* & *Judex* nihil diversi nobis significat, sed utrumque vocabulum unum illud indigitat, quo sententia quædam vel

plures disquisitioni subiectæ, dijudicantur, num veræ sint, an vero falsæ; quo illam sic clarius & evidentius cognoscamus & ab hac secernamus. *Controversiæ* autem titulo insignimus, contrarias sibi invicem de re aliqua sententias, quæ non modo inter se conferuntur, rationes redduntur, cunctæque norma quadam judicantur, sed in unaquaque etiam perspicitur, quid verum quidve erroneum sit, ut sic veritas exquiratur aut conservetur.

§. III.

PRæmissis hisce, labor noster imprimis versetur in enodanda quæstione: quænam norma controversiarum philosophicarum, quis iudex earundem esse possit aut debeat? ad hoc rei momentum quod attinet, cuilibet abunde persuasum esse existimamus, nihil aptum atque idoneum, ad utriusque munus sustinendum, nisi ipsum rerum philosophicæ cognitionis principium fore: cum illud norma & iudex controversiarum audiat, secundum quem iudicium, de sententiarum disquisitioni subiectarum veritate aut falsitate fertur. Veritas & falsitas pronuntiatorum & quidem philosophicorum jam consideratur; quippe quæ notitiam, ejusdem generis, veram vel falsam exprimunt. Sunt autem veritates cogitata, vel in alia consideratione pronuntiata, quæ principiis cognitionis congruunt; errores contra ejus generis cogitata vel pronuntiata, quæ principiis haud conveniunt.

Veri-

Veritas ergo ut & error; ex illis principiis judicetur oportet. Erunt itaque hæc principia, omnis nostræ cognitionis norma, & per consequens, nostro etiam sensu, iudex veritatis & erroris, normaque sententiarum de quibus controversitur, ceu quod perinde est, ipsarum controversiarum.

§. IV.

CUM principia cognitionis per demonstrata, sint norma & iudex controversiarum philosophicarum; inquirendum jam erit, quænam hæc sint principia. Illud optima ratione fieri posse existimamus; si ad diversa rerum genera, animum advertamus. Experientia docti, res duplicis imprimis esse generis novimus: alia ejus sunt indolis, ut ad earundem notitiam, absque aliorum institutione vel traditione, nobis pertingere haud liceat; alia ita comparata sunt, ut si modo ad ipsas res cognoscendas attendamus, notitiam earum solo lumine naturali, citra aliorum traditionem, comparare queamus. Si itaque de veritate vel falsitate, rerum prioris generis, iudicium ferendum erit; acquiescamus oportet, in eorum testimonio qui id relatum reliquerunt. Hoc autem fieri nequit, nisi de eo firmiter persuasi simus, quod non modo omnes facti circumstantias, sibi perspectas habuerint; cum vel ipsi, testes oculati idemque attentissimi fuerint, vel etiam testi cuidam oculato, sua
 acce-

accepta referant: verum etiam quod nihil candoris in iis ipsis desideretur; cum omnis exulet suspicio, eos vel studio falsa fingere, vel ob causam quamcunque, veritatem reticere voluisse, quæ omnia ex principiis moralibus dijudicanda erunt. Hunc itaque cognitionis fontem; non incongrue *principium auctoritatis* nominamus. Ast cum res hujus generis, objectum philosophiæ non sint; nec principium earum, norma & iudex controversiarum philosophicarum erit. His breviter notatis; videamus jam, quodnam principium rerum, solo naturali lumine cognoscendarum, simulque ipsius philosophiæ sit.

§. V.

NULLA veritas philosophica, primum ac solide cognosci potest; nisi ad rem ipsam, quæ cognoscenda est, omnes ingenii nostri vires adplicemus. Veritas talis in concreto, ut loquuntur, consistit in cogitationum nostrarum, cum ipsis principiis convenientia; & speciatim philosophica ea est, quæ rei ipsi congruit; conflata ea quasi est, ex cogitatis & convenientia cum ipsa re. Mentis nostræ subsidio formantur quidem cogitata, cujus effectus omnino sunt; ast vera evadere nequeunt, nisi orientur, ex ipsa re repræsentata, cum qua per omnia conspirare debent; aliud enim nihil superest. Sola ergo res offert, veritatem philosophicam; & per consequens sola erit, principium philo-

Iosophiæ. Nec deinde fieri potest, ut alia quadam ratione, in philosophia, vera cogitata, in nobis quasi excitentur; quam vel fingendo, vel rem ipsam cognoscendam contemplando. Fingendo nisi plane in errorem rapiamur; veritatem nostram non primum nec solide cognoscimus. Idem iudicium esto de iis; quæ ab aliis hominibus traduntur. Sola ergo iterum restat, res ipsa consideranda; quod usus rerum nos quoque docet.

§. VI.

Posset quidem alicui primo obtutu videri, nostrum cognitionis principium, hac ratione positum, cum objecto, quod vulgo vocant, confundi; adeo ut hoc inter & illud, nihil plane intersit. Sed nullius momenti est hæc dubitatio, si modo consideretur, *obiectum* nobis ut & aliis semper esse rem, quatenus in ea cognoscenda versatur mens; *principium* vero illud, quod menti aliquid cognoscendum offert. Nec itaque rem quatenus objectum est & illud constituit, principium diximus: neque hoc, quatenus fons cognitionis est, objectum statuimus. Adeoque nulla est confusio, sed in diverso rem considerandi modo, præcipuum momentum positum est.

§. VII.

Nec deinde in contrarium inde peti potest quodam
B
dam

dam argumentum, quod rerum natura tam obscura videatur, ut vix ac ne vix quidem cognosci queat; cum tamen principium cognitionis evidens ac perspicuum esse debeat. Sed facilis ad hoc ipsum est responsio. Nimirum non speciatim naturam, sed rem generatim consideratam; cognitionis naturalis principium esse adfirmamus. In re enim, non istius natura tantum, sed proprietates quoque accidentia & modi inveniuntur. Deinde substantiarum & modorum quorundam naturalium, indoles tantum obscura est; moralium vero vis, clara admodum & perspicua reperitur. Ad hæc quis neget; imprimis cum illa possit, vel minimum a posteriori, & licet non semper certa, tamen probabili ratione cognosci.

§. VIII.

NULLUM porro inde nostro asserto imminet periculum, quod res tam late pateat, ut quis ignorare possit, quænam res doctrinæ cujusdam singularis principium sit; quo intuitu principium nostrum, obscurum omnino dicendum erit. Sed hoc ipsum levioris instar momenti, habendum est. Cum enim nos differamus, de principio omnis cognitionis philosophicæ; non potest non illud esse latissimum. Deinde quamvis hoc amplissimum sit; ad quamlibet tamen meditationem accommodari potest. Per rem omne illud intelligimus, quod cognoscendum est, vel in quo cognoscen-

gnoscendo versamur. Hinc res quælibet de qua cogitamus, hujus quoque cognitionis, principium speciale & satis evidens esse poterit.

§. IX.

PAUCISSIMIS hisce probatum speramus, neque rationem, sive ipsum intelligas intellectum, sive notitiam rerum, lumine naturali acquisitam, sive aliud quid a re diversum; neque celeberrimum quemcunque philosophum; sed rem tantum modo ipsam, unicum & optimum, cognitionis philosophicæ principium constituere. Hunc itaque cognitionis philosophicæ fontem, si studiose quis, in excolendo philosophiæ studio rimetur; is primum veram consequetur philosophiam.

§. X.

SOLIDA notitia dicitur ea, fatentibus omnibus philosophis, quæ optimis innixa est fundamentis, jam optima omnis cognitionis fundamenta sunt ipsi fontes & principia. Fons philosophiæ res ipsa est. Notitia itaque quæ hac fundatur, optimo nititur fundamento; adeoque non potest non esse solida, quæ philosophiæ cultoribus, maximum spondet usum.

§. XI.

PHilosophia, quæ nostro nititur principio, perspicua

spicua quoque & præ ceteris manifesta est. Exemplis a re petitis, teste rerum usu, optime illustrantur disciplinæ; ut ceteræ, sic imprimis quoque philosophicæ. Jam autem, si philosophia ex re ipsa cognoscitur; semper exempla a re petita, ante oculos posita sunt, teste experientia. Re ipsa ergo optime illustratur philosophia; adeoque non potest non, satis perspicua & evidens esse.

§. XII.

REs ipsa accuratos præterea, constituit fines ac terminos, quibus circumscribenda sit philosophia, & extra quos, illi divagari haud liceat. Continetur nempe hæc iis tantum, quæ ex consideratione ipsius rei fluunt; si autem jam philosophia ex ipsa re dependet, res, ipsi principium adæquatum erit necesse est. Adeoque nec arctioribus circumscribenda est cancellis, nec magis adstringenda, nec denique fines ejus longius profereudi, quam ipsa res patitur. Illis ergo continebitur limitibus, quæ ex ipsa re eliciuntur. Hinc conficitur, non opus esse, in subsidium ut vocetur notitia paganorum; cum sufficiat rem tantum modo considerasse.

§. XIII.

EClectici philosophi, quorum est, re ipsa satis & plene considerata, præcipuisque veritatibus cognitis;

cognitis; aliorum philosophorum sententias eorumque placita perspicere, examini eadem subicere, vera a falsis discernere, illa retinere atque in sua transferre cogitata, hæc autem vitare: illi quoque recta ad veram philosophiam ducuntur via, si rem ipsam & quæ in ea invenire licet, primum considerent, atque deinde collationem, aliorum inter placita instituant; quo sic ea, quæ rei congruunt, suo approbent calculo, quæ autem a veritate abhorrent, reiiciant.

§. XIV.

Quod reliquum est, inter fructus nostros, illum qui singularis est, maxime quoque referre debemus: quod scilicet controversiæ philosophicæ, hac ratione optime dirimi decidique possint. Unusquisque igitur, qui rectius sentit, ex his intelliget; quanta principii hujus utilitas sit, & quid boni inde in omnes philosophiæ studiosos redundet. Qua propter coronidis loco, nihil magis optandum ducimus, quam ut omnes, qui se philosophiæ studio consecrarunt; hoc principio quam diligentissime utantur, & aliquid illius generis meditando, & controversias Philosophicas, secundum hanc dirimendo.

Finis.

